

جغرافیا و روابط انسانی، تابستان ۱۴۰۳، دوره ۷، شماره ۱، صص ۷۲۱-۷۰۳
برنامه ریزی استراتژیک توسعه پایدار روستایی در راستای فعالیت های کشاورزی
(مطالعه موردی: روستای گمند شهرستان هریس)

مریم سیدنظری^۱، فاطمه کاظمیه^{۲*}

۱- دانشجوی دکتری دانشگاه تبریز، دانشکده کشاورزی، گروه ترویج و توسعه روستایی، تبریز، ایران،

۲- دانشیار دانشگاه تبریز، دانشکده کشاورزی، گروه ترویج و توسعه روستایی، تبریز، ایران.

kazemiyeh@tabrizu.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۲۰

چکیده

کشاورزی نقش اساسی و تعیین کننده‌ای در سرنوشت جامعه روستایی ایران دارد و نمی‌توان انتظار داشت بدون داشتن راه‌حلی استوار و منطقی برای کشاورزی به توسعه روستایی رسید. جامعه آماری این پژوهش، تمامی افراد روستای گمند شهرستان هریس می‌باشد که ۸۹۱ نفر جمعیت معادل ۲۵۱ خانوار می‌باشد. نتایج نشان داد که از بین نقاط قوت «رونق فعالیت‌های دامداری و تولید محصولات لبنی به دلیل برخورداری از مراتع غنی در پیرامون روستا» و با وزنی برابر با ۴/۴۰ و «توپوگرافی نسبتاً مناسب و دسترسی آسان به معابر اصلی و جاده تبریز-اهر» با وزنی برابر ۴/۳۶ مهم‌ترین نقاط قوت و از بین نقاط ضعف «ضعف مشارکت مردم» با وزنی برابر با ۴/۷۴ و «پایین بودن سطح درآمد روستاییان» با وزنی برابر ۴/۵۲ مهم‌ترین نقاط ضعف جهت توسعه پایدار روستایی در روستای گمند از دیدگاه کشاورزان شناخته شدند. همچنین از بین فرصت‌ها «فرصت‌های اشتغال غیر کشاورزی موجود در روستا» با وزنی برابر ۴/۵۴ و «وجود دهیاری و شورای اسلامی متعهد و کارآمد در روستا» با وزنی برابر ۴/۴۸ مهم‌ترین فرصت‌ها و از بین تهدیدها «نبود فرصت‌های شغلی در روستا و مهاجرت جوانان از روستا برای دستیابی به درآمد بیشتر» با وزنی برابر با ۴/۷۰ و «ناپایداری قوانین و سیاست‌های کشور» با وزنی برابر ۴/۶۲ مهم‌ترین تهدیدها جهت توسعه پایدار روستایی در روستای گمند از دیدگاه کشاورزان شناخته شدند. نتایج حاصل از ماتریس‌های ارزیابی عوامل داخلی و خارجی نشان داد که با توجه به امتیاز نهایی کلی به دست آمده برای عوامل داخلی و خارجی راهبردهای توسعه پایدار روستایی روستای گمند، راهبردهای بازنگری می‌باشد.

واژگان کلیدی: کشاورزی، توسعه پایدار روستایی، روستای گمند، SWOT

مقدمه

امروزه توسعه روستایی می‌تواند نقش مهمی در توسعه مناطق و همچنین توسعه ملی ایفاء نماید. به دلیل همین جایگاه و نقش آفرینی است که همواره در طول تاریخ، این سکونتگاه‌ها، محور توسعه بوده‌اند. روستاها به‌عنوان یکی از ارکان نظام سکونتگاهی سرزمین، دارای اهمیت بی‌بدیل (حجی پور و کریمی پور، ۱۳۹۹: ۸۷) به‌عنوان یکی از پدیده‌های انسان‌ساخت دارای جایگاه ویژه‌ای در توسعه هستند (رومیانی و محمودی، ۱۳۹۹: ۳۸). نقش و جایگاه روستاها در فرآیندهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی و پیامدهای توسعه نیافتگی مناطق روستایی مانند فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری و حاشیه نشینی شهری موجب توجه به توسعه روستایی شده است به عبارتی، جامعه روستایی به توسعه نمی‌رسد مگر اینکه اصول دقیق و منظم برنامه‌ریزی و مدیریت همه جانبه در آن حاکم باشد (خسروی پور و بندری، ۱۴۰۲: ۵۲۸). روند توسعه تابعی از عوامل اکولوژیکی، اقتصادی و اجتماعی درونی و بیرونی هر جامعه‌ای است. از آنجا که نمود عینی ساختارهای بخش کشاورزی در هر جامعه روستایی مبتنی بر نظام‌های بهره‌برداری آن جامعه شکل می‌گیرد، لذا تغییرات آن در ساختارهای کشاورزی نیز تأثیرگذار خواهد بود. امروزه تهیه مواد غذایی و تولید محصولات کشاورزی برای تأمین نیازهای غذایی جمعیت هر دم روبه افزایش، و تأمین امنیت غذایی، از الزامات توسعه پایدار به‌شمار می‌آید، و این رسالت اغلب به عهده جامعه روستایی است. از این رو شناخت دقیق نظام‌های بهره‌برداری می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه پایدار روستایی داشته باشد. بنابراین تأکید بر تحقیق در نظام‌های بهره‌برداری کشاورزی خانوادگی، به‌ویژه پس از اجرای اصلاحات ارضی که در ایران بروز یافته‌اند، از ارکان اصلی مطالعه توسعه پایدار نواحی روستایی کشور به‌شمار می‌آید (بدری و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۸).

ضمن آنکه کشاورزی صرف‌نظر از موقعیت و جایگاه مهمی که در حیات اجتماعی جامعه دارد، جهت دست یافتن به امنیت ملی و استراتژی توسعه نقش اساسی را ایفا می‌کند. از طرفی بالا رفتن جمعیت و نیاز آن‌ها به مواد غذایی که بیشتر این مواد از کشاورزی به دست می‌آید؛ در این راستا به دلیل زیاد بودن اراضی کشاورزی در روستای مورد مطالعه و وجود مسائل و مشکلات متعددی در این زمینه که این امر، انجام تحقیقات علمی و کاربردی را جهت برطرف کردن مشکلات مربوط به کشاورزی و بالفعل کردن استعدادها و پتانسیل‌های بالقوه در این روستا را ضروری می‌سازد. بنابراین می‌توان با برنامه‌ریزی‌های مناسب در بخش کشاورزی گام بلندی را در راه توسعه پایدار روستایی در این ناحیه برداشت. یکی از مناسب‌ترین فنون برنامه‌ریزی و تجزیه و تحلیل استراتژی برای یافتن استراتژی مناسب توسعه، ماتریس سوات است که امروزه به‌عنوان ابزاری نوین برای تحلیل عملکردها و وضعیت شکاف، مورد استفاده قرار می‌گیرد. این مدل از طریق شناخت عوامل اثرگذار داخلی و خارجی و نیز تدوین استراتژی‌های کارآمد، یکی از ابزارهای مهم و موثر در مدیریت راهبردی است؛ لذا با عنایت به ضرورت موضوع، سعی بر این است تا نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها مشخص شده و سپس به تحلیل راهبردهای استراتژیک و راهکارهای مناسب در ارتباط با توسعه پایدار روستایی پرداخته شود.

مبانی نظری

اهمیت توسعه روستایی نه تنها به دلیل زندگی گروه عظیمی از جمعیت در این نواحی، بلکه به لحاظ تولید، تأمین نیروی انسانی، اشتغال، صادرات و ارزآوری محصولات و نتیجتاً تحقق توسعه ملی است. از نگاهی دیگر امروزه با

توجه به اینکه بسیاری از فقرا در روستاها زندگی می‌کنند و در حالتی از بیکاری، نابرابری، عدم دسترسی به خدمات و امکانات، مهاجرت و ... به سر می‌برند و در ارتباط نزدیک با محیط قرار دارند، لزوم توسعه پایدار روستایی نمایان است (پارک ۱ و همکاران، ۲۰۰۸: ۵۶). در این راستا توسعه پایدار روستایی یکی از شقوق توسعه پایدار است که مفهومی چندبعدی و هماهنگ با روندهای جدید اقتصادی و برنامه‌ریزی دارد و بر یکپارچگی محیط طبیعی، ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در مناطق روستایی تمرکز می‌کند (هیلینگ ۲، ۲۰۰۴: ۱۳۳).

هدف برنامه‌ریزی روستایی، بیش از هر چیز، کاهش نابرابری‌ها و ایجاد تعادل فضایی در مناطق روستایی و همچنین، برقراری تناسب بین برنامه‌های معطوف به افزایش تولید و درآمد روستاییان و برنامه‌های خدمات محور است. بنابراین، وضعیت مطلوب در برنامه‌ریزی‌های روستایی، توسعه فراگیر و پایدار روستایی است. بدین منظور، ابتدا باید به شناخت دقیق و همه‌جانبه از وضعیت موجود دست یافت، که براساس نگرشی نظام‌مند امکان‌پذیر خواهد بود. بنابراین، تعیین نیازهای اساسی توسعه و اولویت‌بندی آنها در مناطق روستایی امری ضروری در برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای به‌شمار می‌آید (امینی‌نژاد و زنده‌بودی، ۱۳۹۷: ۲۸).

یکی از چالش‌های اصلی توسعه روستایی در قرن حاضر بی‌توجهی به بخش کشاورزی در روستاهاست چراکه شغل اصلی مردم روستاها در ایران کشاورزی می‌باشد و بی‌توجهی به این بخش، یعنی نابودی روستاها و گسترش فقر در روستاها و شهرها. کشاورزی نقش عمده‌ای در توسعه اقتصادی و اجتماعی اکثر نواحی روستایی ایفا می‌کند. ارتباط کشاورزی و توسعه روستایی موضوعی است که با تمدن انسانی، شروع کشاورزی، ایجاد روستا و تاریخ بشر متمدن عجین است. این ارتباط با گذر زمان پیچیده‌تر شده است، به‌ویژه در دهه‌های اخیر با خارج شدن روستا و کشاورزی از چارچوب‌های ساده و سنتی اولیه ابعاد بسیار گسترده‌ای یافته است. موضوع پایداری و توسعه پایدار و اهمیت آن برای هر دو مؤلفه مرتبط است و تأثیری که این دو مؤلفه می‌توانند در ایجاد زمینه‌های توسعه پایدار برای همدیگر فراهم آورند، مرکز توجه محققان در هر دو سوی توسعه روستایی و توسعه کشاورزی بوده است (قنبری و باوان پوری، ۱۴۰۱: ۶۰). در این راستا تأثیر فعالیت کشاورزی در شکل‌گیری ابعاد مختلف زندگی روستاییان بسیار عمیق است، به‌طوری‌که بعد خانوار، گستردگی یا کوچکی نهاد خانواده، وسیله رفع نیازهای اساسی خانوار و زیست او، زمینه ایجاد اشتغال برای اعضای خانواده، حتی در زمینه فرهنگی، آداب‌ورسوم و ارزش‌ها و اعتقادات و باورهای روستائیان متأثر از این فعالیت می‌باشد (وایت ۳، ۲۰۱۲: ۹). توسعه پایدار روستایی فرایندی است که بر ارتقای همه‌جانبه حیات روستایی از طریق زمینه‌سازی و ترغیب فعالیت‌های متناسب با قابلیت‌ها و تنگناهای محیطی تأکید می‌کند. چنانکه زیست‌پذیر کردن عرصه‌ها برای نسل‌های فعلی و آینده با تأکید بر بهبود و توسعه مداوم روابط انسانی محیطی را از مهم‌ترین هدف‌های توسعه پایدار روستایی دانسته‌اند (حجی پور و کریمی پور، ۱۳۹۹: ۸۷). در چارچوب مفهومی توسعه روستایی با رویکرد توسعه پایدار که از مجموعه داده‌های اولیه در سه سطح خانوار، اجتماعات محلی

1 Park

2 Heilig

3 White

و نهادی در کشورهای در حال توسعه به دست آمده، توسعه روستایی در شرایطی مبتنی بر توسعه پایدار خواهد بود که بر اساس سه بعد و محور عمده برابری، رشد اقتصادی و پایداری محیطی باشد. هریک از این محورها شامل موضوعات و مسائلی می‌شوند که عبارت‌اند از (شایان و همکاران، ۱۴۰۱، ۲۷۰):

بعد برابری شامل: مسائل فقر، جنسیت، مهاجرت، اشتغال، امنیت غذایی و تأمین اجتماعی.
بعد رشد اقتصادی شامل: بازارهای مالی روستایی، بانکداری خرد، اصلاح ملکی و بازار زمین، تحقیقات کشاورزی و تغییرات تکنولوژیکی.

بعد پایداری زیست‌محیطی شامل: تغییرات محیطی و انرژی تجدید پذیر، تغییرات نهادی، مدل‌های بخشی و فضایی توسعه پایدار زمانی می‌تواند راهکارهای عملی برای کشاورزی ارائه دهد که پیراسنجه‌های اقتصادی را مورد توجه قرار دهد به عبارتی، توسعه پایدار به همراه اصول اقتصاد کشاورزی، کشاورزی پایدار، با کمینه هزینه تأمین می‌کند. توسعه پایدار جزء جدانشدنی توسعه است و توسعه کشاورزی پیش‌نیاز توسعه اقتصادی در کشور، از این رو، برنامه‌ریزی‌ها برای دستیابی به توسعه پایدار بایستی بر اساس بهینه‌سازی اقتصادی در بخش کشاورزی باشد (حجی‌پور و کریمی پور، ۱۳۹۹: ۸۷).

پیشینه تحقیقات

جهت روشن شدن موضوع در ادامه به برخی مطالعات انجام شده در زمینه مطالعه حاضر اشاره می‌شود:
فال سلیمان و صادقی (۱۳۹۲)، توانمندی‌های بخش کشاورزی استان خراسان جنوبی در راستای توسعه پایدار را با استفاده از مدل SWOT مورد تحلیل و بررسی قرار دادند. کشاورزان و کارشناسان کشاورزی جامعه آماری این مطالعه را تشکیل دادند. نتایج مشخص کرد که پتانسیل موجود برای گسترش بخش کشاورزی مهیا است؛ بر این اساس مهمترین عامل در زمینه فرصت‌ها عامل تجربه موفق اجرای طرح ساماندهی نظام خرده‌دهقانی، مؤلفه عدم تناسب اعتبارات آبخیزداری به عنوان مهمترین تهدید، پتانسیل بالای تولید محصولات باغی مهمترین نقطه قوت و مؤلفه کمبود آمار و منابع اطلاعاتی صحیح و منسجم مهمترین نقطه ضعف می‌باشند.

پهلوانی و همکاران (۱۳۹۳)، به تدوین و انتخاب استراتژی توسعه پایدار بخش کشاورزی استان سیستان و بلوچستان بر اساس تحلیل SWOT و ماتریس برنامه ریزی کمی QSPM پرداختند. در این مطالعه جهت تعیین وزن‌های عوامل SWOT پرسشنامه‌ای طراحی و توسط ۲۰ نفر از کارشناسان و خبرگان بخش کشاورزی در سطح استان سیستان و بلوچستان تکمیل شد. نتایج نشان داد که مهم‌ترین فرصت در بخش کشاورزی استان سیستان و بلوچستان موقعیت جغرافیایی و مرزی بودن استان، در زمینه تهدیدات مهم‌ترین گزینه وجود شغل‌های کاذب و درآمدزا در مقایسه با کشاورزی، تنوع اقلیمی و گستردگی عرصه فعالیت‌های بخش کشاورزی و منابع غنی ژنتیکی و گونه‌های گیاهی و دامی مهمترین نقطه قوت و عدم دسترسی به تکنولوژی‌های پیشرفته صنعتی و کشاورزی و استفاده از روش‌های سنتی به‌عنوان مهمترین نقطه ضعف کشاورزی استان سیستان و بلوچستان قلمداد شدند.

رحمتی پور و معروفی (۱۳۹۶)، در مطالعه خود به برنامه‌ریزی تدوین و اولویت‌بندی راهبردهای توسعه پایدار منابع آب دشت سنقر با استفاده از مدل تحلیلی سوات و ماتریس QSPM پرداختند. بر اساس نتایج بدست آمده از بین عوامل داخلی، مهمترین نقاط قوت و ضعف منطقه مورد بررسی، به ترتیب میزان بارش زیاد (بیش از ۲ برابر متوسط کشوری) و صادرات چشم‌گیر آب مجازی می‌باشد؛ همچنین از بین عوامل خارجی، مهمترین نقاط فرصت و تهدید

نیز به ترتیب بهره‌گیری از رسانه‌ها جهت فرهنگسازی در مصرف آب و عدم تولید کافی محصولات، زراعی استراتژیک در منطقه می‌باشد. با بررسی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی مشخص گردید که ضعف‌ها و تهدیدهای منطقه بر قوت‌ها و فرصت‌های آن غلبه خیلی زیادی داشته و وضعیت منابع آب منطقه در حالت فوق العاده بحرانی قرار دارد و برای رفع این وضعیت، می‌بایست هر چه سریع‌تر از ادامه روند کنونی، از طریق اعمال راهبردهای تدافعی جلوگیری نمود.

کاظمیه و موسی (۱۳۹۸)، در مطالعه‌ای با استفاده از روش سوات به تحلیل توانمندی‌ها و تنگناهای بخش کشاورزی استان آذربایجان شرقی در راستای پایداری پرداختند، نتایج نشان داد وجود ظرفیت مناسب توسعه کشاورزی در استان در جهت پایداری و وجود تنوع پوشش گیاهی در منطقه مهم‌ترین نقاط قوت، و عدم نظارت کافی بر تخصیص و بهره‌برداری بیش از حد از منابع آب و کمبود صنایع تبدیلی و تکمیلی در منطقه مهم‌ترین نقاط ضعف و همچنین از بین فرصت‌ها اولویت کشاورزی از منظر امنیت غذایی در برنامه ملی و امکان بهره‌گیری از کمک‌های فنی و مشاوره‌ای ملی و بین‌المللی مهم‌ترین فرصت‌ها و از بین تهدیدها افزایش احتمال وقوع خشکسالی و کاهش جمعیت فعال در بخش کشاورزی در مناطق روستایی مهم‌ترین تهدیدها جهت توسعه بخش کشاورزی استان آذربایجان شرقی در راستای پایداری شناخته شدند.

امیرنژاد و همکاران (۱۳۹۹)، در مطالعه‌ای با عنوان تعیین راهبردهای توسعه بخش کشاورزی استان مازندران، نتایج نشان داد که راهکارهایی همچون استفاده از پژوهشگران و دانش‌آموختگان کشاورزی، حمایت و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی محصولات کشاورزی و توسعه بازار و افزایش صادرات محصولات و فرآورده‌های کشاورزی، پیشنهاد شد. کریم زاده (۱۴۰۰)، در تحقیقی به اولویت‌بندی موانع توسعه کشاورزی در مناطق روستایی شهرستان سراوان پرداخت، نتایج تحقیق نشان داد مهم‌ترین موانع مؤثر بر توسعه کشاورزی روستایی در سراوان به ترتیب ضعف و عدم حمایت مناسب از کشاورزان، موانع اقتصادی، موانع محیطی، موانع زیرساختی و ساختاری، موانع انگیزشی و نگرشی و موانع اطلاعات و دانش کشاورزان بودند. ضعف و عدم حمایت مناسب از کشاورزان با بیشترین اهمیت و اطلاعات و دانش کشاورزان با کمترین اهمیت، بر توسعه کشاورزی روستایی شهرستان تأثیرگذار بوده‌اند.

فرایدی فرانسس و کهینده دیوید (۲۰۱۲)، پژوهشی در مورد چالش‌های کشاورزی و توسعه روستایی در نیجریه انجام دادند. نتایج پژوهش توصیه می‌کند علاوه بر مبارزه با فساد، دولت در سیاست‌های کشاورزی برای دستیابی به هدف والای خود، به سطح کافی از سرمایه‌گذاری هدفمند استراتژیک در بخش کشاورزی، ارتقاء زیرساخت‌های روستایی، افزایش بهره‌وری و افزایش رقابت در تولید محصولات نیاز دارد. علاوه بر این به‌منظور تسهیل در توسعه کشاورزی، دولت باید رویکرد و برنامه‌ای یکپارچه در توسعه روستایی اتخاذ کند.

افستراتیوس ۵ و همکاران، (۲۰۱۹)، در تحقیقی نقش کشاورزی به‌عنوان ابزار توسعه برای اقتصاد منطقه‌ای را بررسی کردند، نتایج نشان داد فعالیت‌های کشاورزی یک محرک مهم رشد در سراسر منطقه است که به افزایش تولید ناخالص محلی کمک می‌کند.

4 Friday Francis and Kehinde David

5 Efsttratos

دوچینو و کانچیو^۶ (۲۰۲۱)، در مطالعه‌ای با عنوان نقش کشاورزی در توسعه روستایی، نتایج نشان داد که کشاورزی سازمان‌یافته بر عواملی همچون اشتغال، محصولات کشاورزی، مهاجرت، بیکاری، و... تأثیرگذار است و همچنین نوع مدل کاربردی کشاورزی بر محصولات تولیدشده، عملکرد تولیدکننده، حمل محصولات کشاورزی و حفظ محیط‌زیست تأثیرگذار است.

سیوی^۷ و همکاران (۲۰۲۲)، به تحقیقی با عنوان چارچوبی برای ارزیابی کشاورزی پایدار و توسعه روستایی در منطقه بیجینگ تیانجین-هبی چین، پرداختند، نتایج نشان داد شهرنشینی جمعیت تأثیرات مثبت و گسترش نامناسب زمین و توسعه صنعتی تأثیرات منفی در مناطق روستایی داشت.

بر پایه نتایج مطالعات پیشین، کشاورزی یک منبع مولد درآمد بوده که فرصت اشتغال گسترده را فراهم کرده است و با توجه به افزایش جمعیت، دستیابی به توسعه پایدار روستایی با در نظر گرفتن فعالیت‌های کشاورزی، که از نظر محیط‌زیست مناسب، از نظر اقتصادی قابل قبول و از نظر اجتماعی مطلوب باشد، لازم و ضروری است. پژوهش حاضر بر آن است که با شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدها راهکارهایی برای توسعه پایدار روستایی با تأکید بر فعالیت‌های کشاورزی ارائه دهد.

روش تحقیق

روش تحقیق مطالعه حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر نحوه جمع‌آوری اطلاعات توصیفی-پیمایشی است و ابزار جمع‌آوری اطلاعات از راه پرسشنامه می‌باشد. همچنین از آنجا که سعی دارد رهنمون‌هایی برای ارتقاء وضعیت کشاورزان منطقه مورد مطالعه ارائه دهد بنابراین از نوع تحقیقات کاربردی می‌باشد.

جامعه آماری این پژوهش، تمامی افراد روستای گمند شهرستان هریس می‌باشد که بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، ۸۹۱ نفر جمعیت معادل ۲۵۱ خانوار می‌شود. حجم نمونه آماری در این پژوهش با استفاده از جدول مورگان ۱۵۲ نفر محاسبه گردید. به منظور دستیابی به نمونه‌ها در این پژوهش، از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شد.

در این مطالعه از روش آلفای کرونباخ جهت سنجش پایایی ابزار اندازه‌گیری استفاده شده است. جدول (۱) آلفای کرونباخ محاسبه شده برای هر یک از بخش‌های پرسشنامه را نشان می‌دهد که حاکی از برخورداری آن از پایایی قابل قبول می‌باشد. در این مطالعه اعتبار تحقیق، با نظرخواهی از اساتید راهنما، مشاور و کارشناسان انجام گرفت.

6 Doitchinov and Kanchev

7 Siwei

جدول ۱. آلفای کرونباخ محاسبه شده برای هر یک از بخش‌های پرسشنامه

سوال	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
نقاط قوت	۱۷	۰/۹۱
نقاط ضعف	۲۶	۰/۸۹
فرصت‌ها	۱۶	۰/۷۷
تهدیدها و تنگناها	۲۱	۰/۸۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در قسمت آمار توصیفی، برای توصیف ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخ‌دهندگان که در برگیرنده شاخص‌هایی نظیر فراوانی و درصد فراوانی است که از نرم‌افزار SPSS استفاده گردید. مرحله مهم و اساسی در تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده از آمار استنباطی است. بدین منظور، از آنجایی که پژوهش حاضر به دنبال تدوین استراتژی می‌باشد، بنابراین از روش ماتریس تجزیه و تحلیل سوات استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل سوات یک شیوه پیشرو و کاربردی در برنامه‌ریزی استراتژیک می‌باشد. برنامه‌ریزی استراتژیک یک برنامه عملی بر اساس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی جهت اتخاذ اهداف و تخصیص منابع به منظور دستیابی به نتایج مطلوب است. از سال ۱۹۶۵ با انتشار کتاب آنسوف (۱۹۶۵) به نام استراتژی شرکت‌ها این روش به عنوان روشی کارآمد مورد استقبال سازمان‌ها و نهادها جهت برنامه‌ریزی استراتژیک گردید (یوگم، ۲۰۰۶: ۳۲). روش مشهور و معمول تعیین راهبردها در برنامه‌ریزی استراتژیک تجزیه و تحلیل سوات می‌باشد. سوات بطور ساده ابزاری برای بررسی قوت‌ها و ضعف‌ها (محیط داخلی) و تهدیدها و فرصت‌ها (محیط بیرونی) است. محیط درونی دربرگیرنده عواملی است که درون خود سازمان یا منطقه وجود و محیط بیرونی در برگیرنده عواملی خارج از سازمان یا منطقه‌اند که از کنترل منطقه یا سازمان خارج می‌باشند. تکنیک سوات فرایند ساده اما موثری است که به شناسایی و تعیین عواملی که برای موفقیت یک سازمان لازم هستند، منجر می‌گردد.

قلمرو ماتریس سوات وسیع و گسترده است و در واقع یک چهارچوب مفهومی برای تحلیل‌های سیستمی محسوب می‌شود که امکان بررسی عوامل و مقایسه تنگناها، تهدیدات، جنبه‌های آسیب‌زننده، فرصت‌ها، تقاضاها و موقعیت‌های محیط بیرونی را همراه با نقاط قوت و ضعف استراتژی به وجود می‌آورد. البته ترکیب و تلفیق این عوامل با یکدیگر در واقع، مبنای تدوین چهار نوع استراتژی به شرح زیر می‌باشد:

۱- راهبردهای تهاجمی (SO): در استراتژی‌های تهاجمی که تمرکز بر نقاط قوت داخلی و فرصت‌های بیرونی است مواردی جهت بهره‌برداری از برتری‌ها و مزیت‌های موجود به منظور توسعه روستایی ارائه می‌گردد.

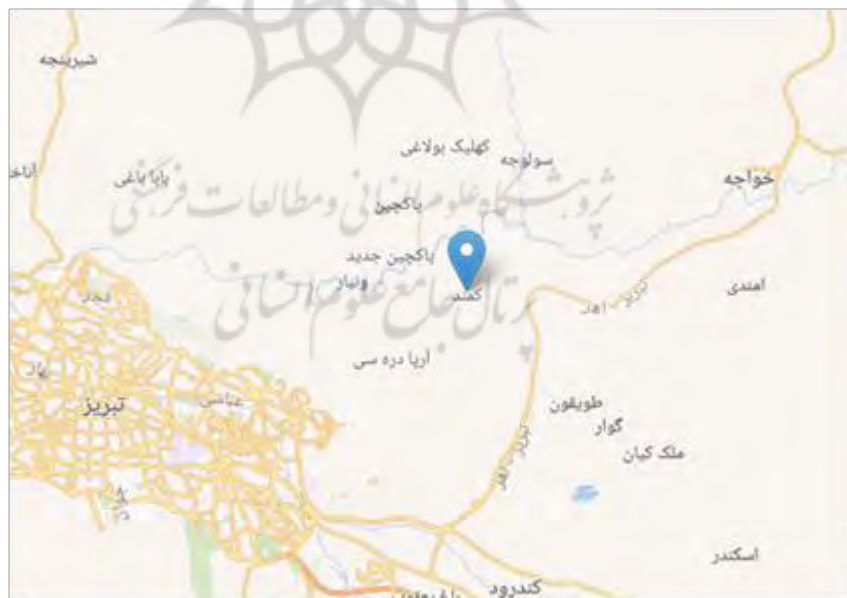
۲- راهبردهای تنوع یا رقابتی (ST): در این استراتژی‌ها که تنوع بخشی بر نقاط قوت داخلی و تهدیدهای خارجی متمرکز است، مواردی به منظور تأمین پاره‌ای از نیازمندی‌های روستای مورد مطالعه در جهت رفع تهدیدها ارائه می‌گردد.

۳- راهبردهای انطباقی یا بازنگری (WO): در استراتژی‌های بازنگری ضمن تأکید بر نقاط ضعف درونی، سعی بر آن است تا با بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی، پیشنهادات اساسی در جهت رفع نقاط ضعف توسعه پایدار روستایی ارائه شود.

۴- راهبردهای تدافعی (WT): و در نهایت، در استراتژی‌های تدافعی راهبردهایی برای به حداقل رساندن زیان‌های ناشی از تهدیدها و ضعف‌ها ارائه می‌شود.

محدوده مورد مطالعه

قلمرو جغرافیایی تحقیق حاضر روستای گمند شهرستان هریس می‌باشد. روستای گمند در ۶۵ کیلومتری جنوب غربی هریس و ۱۵ کیلومتری جنوب غربی خواجه و در ۱۰ کیلومتری شرق تبریز در حاشیه جاده تبریز اهر قرار دارد. این روستا از شمال به روستاهای گوگرچین و سولوجه، از شرق به روستاهای طویقون، از غرب به روستای ونیار و از جنوب به روستای آریادره سی محدود می‌شود. نزدیک‌ترین روستا به روستای گمند روستای طویقون در ۵ کیلومتری روستا می‌باشد. نزدیکی روستا به شهر تبریز باعث شده است مردم روستا برای انجام بیشتر امور خود به شهر تبریز مراجعه کنند. این روستا در منطقه کوهستانی و در موقعیت دره‌ای قرار گرفته است و شکل استقرار روستا به شکل متراکم می‌باشد و به علت واقع شدن در یک منطقه کوهستانی و بیلاقی دارای آب و هوایی معتدل در تابستان‌ها و سرد در زمستان‌ها است. در آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور که در سال ۱۳۹۵ انجام شده است، جمعیت روستای گمند برابر ۸۹۱ نفر اعلام شده است که در قالب ۲۵۱ خانوار در روستا سکونت دارند.

شکل ۱. موقعیت منطقه مورد مطالعه

یافته ها و تحلیل داده ها

نتایج آمار توصیفی

نتایج حاصل از بررسی داده‌های به‌دست آمده از نمونه آماری پژوهش نشان می‌دهد که بیشتر پاسخ‌دهندگان دارای جنسیت مرد بوده‌اند. همچنین میزان متأهل‌ها دارای فراوانی بیشتری نسبت به مجردها می‌باشد. بیش از نیمی از پاسخگویان نیز دارای سن بالای چهل و یک سال بوده‌اند. همچنین بیش از نیمی از پاسخگویان سطح تحصیلات دیپلم داشته‌اند. خلاصه نتایج تجزیه و تحلیل اطلاعات جمعیت‌شناسی به‌صورت جدول (۲) ارائه شده است.

جدول ۲. خلاصه توزیع فراوانی متغیرهای جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان

متغیر جمعیت‌شناختی	رده	فراوانی	درصد فراوانی
جنسیت	مرد	۱۰۶	۶۹/۷
	زن	۴۶	۳۰/۳
وضعیت تأهل	مجرد	۳۳	۲۱/۷
	متأهل	۱۱۹	۷۸/۳
رده سنی	کمتر از ۳۰	۸	۵/۳
	۳۱-۴۰	۳۹	۲۵/۷
	۴۱-۵۰	۶۸	۴۴/۷
	۵۱-۶۰	۳۵	۲۳/۰
	بالتر از ۶۰	۲	۱/۳
سطح تحصیلات	بی سواد	۱۵	۹/۹
	راهنمایی و متوسطه	۴۶	۳۰/۳
	دیپلم	۸۱	۵۳/۳
	لیسانس و بالاتر	۱۱۰	۶/۶
	جمع کل	۱۵۲	۱۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج آمار استنباطی

برای بررسی داده‌ها و ارزیابی وضعیت متغیرهای پژوهش و نهایتاً سنجش اهداف پژوهش از تکنیک مدلسازی تجزیه و تحلیل سوات استفاده گردیده است.

ماتریس ارزیابی محیط داخلی و خارجی

به منظور تعیین و اولویت‌بندی راهبردها، مجموعه عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) شناسایی شده در قالب پرسشنامه‌ای طراحی شد و در بین کشاورزان توزیع شد. سپس براساس اطلاعات و داده‌های گردآوری شده، ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و ماتریس ارزیابی عوامل خارجی تشکیل شد که بیانگر نمره اهمیت، ضریب اهمیت، رتبه و نمره وزنی هر یک از نقاط ضعف، قوت، فرصت‌ها و تهدیدها از دیدگاه کشاورزان

می‌باشد. در نهایت مجموع نمره‌های وزنی برای عوامل داخلی و خارجی محاسبه شد و از طریق این نمره‌های نهایی نوع راهبرد پیشنهادی برای روستای مورد مطالعه استخراج گردید.

ماتریس ارزیابی عوامل داخلی

جدول (۳) ماتریس ارزیابی عوامل داخلی تأثیرگذار بر توسعه پایدار روستایی را در روستای گمند شهرستان هریس نشان می‌دهد. همانطورکه از نتایج پیداست، از بین نقاط قوت «رونق فعالیت‌های دامداری و تولید محصولات لبنی به دلیل برخورداری از مراتع غنی در پیرامون روستا» با وزنی برابر با ۴/۴۰ و «توپوگرافی نسبتاً مناسب و دسترسی آسان به معابر اصلی و جاده تبریز-اهر» با وزنی برابر ۴/۳۶ مهم‌ترین نقاط قوت و از بین نقاط ضعف «ضعف مشارکت مردم» با وزنی برابر با ۴/۷۴ و «پایین بودن سطح درآمد روستاییان» با وزنی برابر ۴/۵۲ مهم‌ترین نقاط ضعف جهت توسعه پایدار روستایی در روستای گمند از دیدگاه کشاورزان شناخته شدند.

جدول ۳. ماتریس ارزیابی عوامل داخلی تأثیرگذار بر توسعه پایدار روستایی از دیدگاه کشاورزان (N=۱۵۲)

گویه‌ها	نمره اهمیت	ضریب اهمیت	رتبه گویه	هر امتیاز نهایی
دانش بومی غنی در بخش کشاورزی	۲۹/۴	۰۳/۰	۴	۱۲/۰
وجود تعاونی‌ها و تشکل‌های تولیدی	۳۹/۳	۰۲/۰	۳	۰۶/۰
کیفیت بالای محصولات تولیدی	۶۲/۳	۰۲/۰	۳	۰۶/۰
وجود جاذبه‌های گردشگری متعدد	۲۳/۲	۰۱/۰	۳	۰۳/۰
همجواری با مرکز استان و دسترسی به بازار	۳۲/۴	۰۳/۰	۴	۱۲/۰
استقرار در حاشیه رودخانه سعیدآباد	۶۱/۳	۰۲/۰	۳	۰۶/۰
تغییر الگوی کاشت متناسب با اقلیم و شرایط موجود	۳۷/۳	۰۲/۰	۳	۰۶/۰
رونق فعالیت‌های دامداری و تولید محصولات لبنی به دلیل برخورداری از مراتع غنی در پیرامون روستا	۴۰/۴	۰۳/۰	۴	۱۲/۰
نوساز بود اغلب ابنیه روستا	۲/۵۶	۰۲/۰	۳	۰۶/۰
استقرار در دامنه ارتفاعات و برخورداری از آب و هوای مطبوع و دلنشین در فصل تابستان	۶۱/۳	۰۲/۰	۳	۰۶/۰
وجود امکانات رفاهی در روستا	۳۲/۲	۰۱/۰	۳	۰۳/۰

گویه‌ها	نمره اهمیت	ضریب اهمیت	رتبه گویه	هر امتیاز نهایی
مشارکت مالی و نیروی انسانی روستایی ها در طرح های عمرانی گذشته به ویژه در بخش مذهبی و آموزشی	۶۴/۳	۰۲/۰	۳	۰۶/۰
عدم وجود اختلافات قومی، محله ای و مذهبی در روستا	۲۴/۴	۰۳/۰	۴	۱۲/۰
پیروی ساکنین روستا از تصمیمات دهیاری و شورای اسلامی روستا	۱۸/۴	۰۳/۰	۴	۱۲/۰
توپوگرافی نسبتاً مناسب و دسترسی آسان به معابر اصلی و جاده تبریز-اهر	۳۶/۴	۰۳/۰	۴	۱۲/۰
جمع آوری مکانیزه و بهداشتی زباله ها	۷۲/۳	۰۲/۰	۳	۰۶/۰
وجود جوی در اغلب معابر برای هدایت آب های سطحی	۷۶/۲	۰۲/۰	۳	۰۶/۰
سستی بود فعالیت های دامداری و زراعت	۷۳/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
عدم وجود کاربری فرهنگی مانند کتابخانه	۷۰/۱	۰۱/۰	۱	۰۱/۰
عدم دسترسی کشاورزان به اطلاعات به روز	۲۶/۴	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
کمبود آب کشاورزی و پائین آمدن سطح آب های زیرزمینی	۶۴/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
کمبود آب زراعی	۲۷/۴	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
عدم استفاده از روش های نوین آبیاری	۲۱/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
عدم وجود پارک و فضای سبز عمومی	۱۷/۴	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
پایین بودن تمایل کشاورزان برای تغییر و مقابله سنت ها با بسیاری از تحولات مثبت و توسعه ای	۸۰/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
افزایش هزینه تولید به دلیل سستی بودن کشاورزی منطقه	۵۸/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
ساخت و ساز غیراصولی	۵۴/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
استفاده از مصالح کم دوام در ساخت برخی واحدهای مسکونی	۲۹/۴	۰۳/۰	۲	۰۶/۰

گویه‌ها	نمره اهمیت	ضریب اهمیت	رتبه گویه	هر امتیاز نهایی
وابستگی شدید کشاورزان به دستگاه های دولتی	۶۳/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
ترکیب سنتی بهره برداران و پیر بودن جمعیت کشاورز	۷۹/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
فقر اقتصادی و محرومیت	۱۹/۴	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
عدم تمایل جوانان به فعالیت در بخش کشاورزی (رواج روحیه و فرهنگ پشت میز نشینی)	۱۹/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
خرده پا بودن مالکیت و یکپارچه نبودن اراضی	۶۲/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
پایین بودن سطح درآمد روستاییان	۵۲/۴	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
ارزش افزوده پایین در بخش کشاورزی گلخانه ای و غیر گلخانه ای، دام و طیور	۳۳/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
کمبود آب شرب	۲۶/۴	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
خاکی بود برخی معابر روستا	۴۷/۲	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
جمع آوری فضولات حیوانی در فضاهای داخل بافت روستا	۴۹/۴	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
ضعف مشارکت مردم	۷۴/۴	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
کمبود ماشین آلات	۳۲/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
عدم شناخت کافی روستایی ها از اهداف پروژه های عمرانی	۵۶/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
عدم حمایت های مناسب از سوی ارگان های مرتبط با صنایع روستایی	۴۷/۴	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
حاکمیت اقلیم سرد و کوهستانی در منطقه	۶۹/۲	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
جمع کل	۰۵/۱۵۷	۱	-	۲۵/۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق

ماتریس ارزیابی عوامل خارجی

جدول (۴) ماتریس ارزیابی عوامل خارجی تأثیرگذار بر توسعه پایدار روستایی را در روستای گمند شهرستان هریس نشان می‌دهد. طبق نتایج از بین فرصت‌ها «فرصت‌های اشتغال غیر کشاورزی موجود در روستا» با وزنی برابر ۴/۵۴ و «وجود دهیاری و شورای اسلامی متعهد و کارآمد در روستا» با وزنی برابر ۴/۴۸ مهم‌ترین فرصت‌ها و از بین تهدیدها

« نبود فرصت‌های شغلی در روستا و مهاجرت جوانان از روستا برای دستیابی به درآمد بیشتر » با وزنی برابر با ۴/۷۰ و « ناپایداری قوانین و سیاست‌های کشور » با وزنی برابر ۴/۶۲ مهم‌ترین تهدیدها جهت توسعه پایدار روستایی در روستای گمند از دیدگاه کشاورزان شناخته شدند.

جدول ۴. ماتریس ارزیابی عوامل خارجی تأثیرگذار بر توسعه پایدار روستایی از دیدگاه کشاورزان (N=۱۵۲)

گویه‌ها	نمره اهمیت	ضریب اهمیت	رتبه هر گویه	امتیاز نهایی
وجود بازار داخلی برای محصولات لبنی و کشاورزی روستا در شهرستان، استان و کشور	۲۷/۴	۰۳/۰	۴	۱۲/۰
نزدیکی به شهر تبریز و استقرار در حاشیه جاده تبریز به اهر	۰۱/۴	۰۳/۰	۴	۱۲/۰
وجود بازارهای بین‌المللی محصولات کشاورزی	۴۱/۴	۰۳/۰	۴	۱۲/۰
قوانین و حمایت‌ها از بخش کشاورزی	۳۲/۴	۰۳/۰	۴	۱۲/۰
تسهیلات برای آبیاری تحت فشار	۲۴/۳	۰۲/۰	۳	۰۶/۰
اعمال مزایای ویژه (بیمه) برای شاغلان بخش کشاورزی	۱۹/۴	۰۳/۰	۴	۱۲/۰
فرصت‌های اشتغال غیر کشاورزی موجود در روستا	۵۴/۴	۰۳/۰	۴	۱۲/۰
وجود دهیاری و شورای اسلامی متعهد و کارآمد در روستا	۴۸/۴	۰۳/۰	۴	۱۲/۰
دارا بود قابلیت گردشگری	۶۹/۲	۰۲/۰	۳	۰۶/۰
تولید صنایع دستی خاص در روستا	۵۲/۳	۰۳/۰	۴	۱۲/۰
وجود مراعات وسیع در پیرامون روستا برای چرای دام	۶۶/۲	۰۲/۰	۳	۰۶/۰
عدم وجود عوارض توپوگرافی در داخل بافت روستا	۴۰/۴	۰۳/۰	۴	۱۲/۰
ساخت منبع آب برای ذخیره آب	۴۲/۴	۰۳/۰	۴	۱۲/۰
وجود رودخانه سعیدآباد در جنوب روستا و استفاده از آن برای آبیاری اراضی کشاورزی	۲۳/۳	۰۲/۰	۳	۰۶/۰
وجود خدمات عمومی مانند خانه بهداشت، پست بانک و ...	۴۵/۴	۰۳/۰	۴	۱۲/۰

گویه‌ها	نمره	ضریب	رتبه هر گویه	امتیاز نهایی
	اهمیت	اهمیت		
چشمه های آب متعدد در پیرامون روستا	۴۲/۲	۰۲/۰	۳	۰۶/۰
افزایش هزینه های زندگی در اثر تورم	۷۵/۳	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
افزایش نرخ بهره وام بانک ها	۶۴/۳	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
گسترش اعتیاد در بین جوانان و وجود زمینه های انواع فساد اخلاقی	۵۳/۳	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
شیوع سریع آفات و امراض	۳۸/۲	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
ناپایداری قوانین و سیاست های کشور	۶۲/۴	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
تحریم های بین المللی	۷۴/۳	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
دید صنعتی شدن مدیران استان	۷۷/۳	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
مهاجر فرست بودن روستا	۳۲/۴	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
پیر بودن نسبی جمعیت روستا	۹۴/۳	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
حاکمیت اقلیم سرد و خشک واقع شدن روستا در منطقه سرد کوهستانی	۴۸/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
تغییرات عمده در رژیم بارش و وقوع خشکسالی در روستا	۳۷/۴	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
استقرار روستا در یک دامنه شیب دار	۲۴/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
پائین آمدن سطح آب های زیرزمینی و کاهش آبدهی چشمه های موجود	۹۵/۳	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
نبود فرصت های شغلی در روستا و مهاجرت جوانان از روستا برای دستیابی به درآمد بیشتر	۷۰/۴	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
دسترسی محدود به بازار محصولات کشاورزی	۳۷/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
کمی صرفه اقتصادی کشاورزی برای کشاورز	۴۲/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
محدودیت حمایت نهادهای دولتی از کشاورزی	۵۷/۳	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
خطر سیلاب در روستا به واسطه استقرار روستا در حاشیه رودخانه سعید آباد و عبور دو رشته مسیل از داخل بافت روستا	۴۴/۴	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
قرارگیری روستا در پهنه با خطر زیاد زلزله	۳۶/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰

گویه‌ها	نمره	ضریب	رتبه هر گویه	امتیاز نهایی
	اهمیت	اهمیت		
عبور دو رشته مسیل از داخل بافت روستا	۴۷/۳	۰۲/۰	۱	۰۲/۰
فصلی بود رودخانه سعیدآباد	۳۳/۴	۰۳/۰	۲	۰۶/۰
جمع کل	۶۴/۱۴۰	۱	-	۶۲/۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتیجه گیری

ارائه راهبردها و راهکارهای لازم جهت توسعه روستایی پایدار روستای گمند شهرستان هریس براساس ماتریس تطبیقی سوات

راهبردهای تهاجمی (SO):

در استراتژی‌های تهاجمی که تمرکز بر نقاط قوت داخلی و فرصت‌های بیرونی است، موارد زیر جهت بهره برداری از

برتری‌ها و مزیت‌های موجود به منظور توسعه پایدار روستایی ارائه می‌گردد:

- استفاده از نیروهای باتجربه و آگاه به کشاورزی در زمینه توسعه، یکپارچه سازی و نوع کشت در منطقه.
- برنامه‌ریزی جهت ایجاد بازارهای هفتگی و روزانه در منطقه با توجه به نزدیکی به مرکز شهرستان
- یکپارچه نمودن اراضی کشاورزی به منظور وسعت بخشیدن به زمین‌های کشاورزی
- ایجاد زیرساخت‌ها و امکاناتی جهت فروش و عرضه مستقیم محصولات تولیدی منطقه به گردشگران
- برنامه ریزی بهره برداری پایدار از منابع آب زیر زمینی و سطحی منطقه توسط نهادهای دولتی مسئول
- ایجاد نهادی واحد مرکب از مسئولین توسعه روستایی و کشاورزی منطقه
- حمایت از بخش کشاورزی در تحقی و توسعه و بازاریابی
- ایجاد تعاونی‌های یا واحدهای کشت و صنعت در منطقه با حضور و سرمایه گذاری کشاورزان
- تنوع بخشی به اقتصاد روستایی
- فعال نمودن تعاونی‌های تولیدی و مراکز جهاد کشاورزی منطقه با سرمایه گذاری مردم محلی و نهادهای دولتی ذی‌ربط

راهبردهای اقتضایی یا تنوع (ST):

در این استراتژی‌ها که تنوع بخشی بر نقاط قوت داخلی و تهدیدهای خارجی متمرکز است، موارد زیر به منظور تأمین پاره ای از نیازمندی‌های توسعه پایدار روستایی در جهت رفع تهدیدها ارائه می‌گردد:

- بهره گیری از نیروهای باتجربه منطقه جهت تدوین برنامه‌ای بومی در راستای پایداری کشاورزی منطقه
- بکارگیری نیروی بومی و باتجربه منطقه جهت آگاه سازی کشاورزان محلی برای حفظ زمین‌ها کشاورزی
- استفاده از ظرفیت‌های کلان منطقه در راستای ایجاد اشتغال کامل و پایدار
- تشویق کشاورزان به استفاده از روش‌های نوین جهت افزایش تولیدات

- معرفی کشاورزی با توجه به پتانسیل‌های بالای آن در منطقه از سوی جهاد کشاورزی به عنوان بخش قدرتمند اقتصادی به سایر مسئولان توسعه روستایی از طریق نشست‌های مداوم
- مدیریت صحیح و یکپارچه منابع آب
- افزایش سطح زیر کشت زمین‌های جهت افزایش تولید محصولات مصرفی همراه با ممنوعیت واردات از مرز
- تدوین طرح تفصیلی کاربری اراضی منطقه
- روی آوردن به مکانیزاسیون کشاورزی منطقه با فعالیت بیشتر تعاونی‌های تولیدی و مراکز خدمات کشاورزی منطقه
- حمایت در راه‌اندازی شبکه بین شرکت‌های تعاونی و فعالیت‌های کشاورزی و دامداری
- تقویت ساختار سازمانی برای مقابله با بیابان‌زایی و خشکسالی

راهبردهای انطباقی یا بازنگری (WO):

در استراتژی‌های بازنگری ضمن تأکید بر نقاط ضعف درونی، سعی بر آن است تا با بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی، پیشنهادات اساسی در جهت رفع نقاط ضعف بر مدیریت فعالیت‌های کشاورزی در مقابله با توسعه پایدار روستایی روستای گمند ارائه شود.

- ایجاد صنایع تبدیلی محصولات کشاورزی منطقه با تأکید بر جذب سرمایه‌ها و مشارکت مردم محلی
 - در نظرگیری آموزش‌هایی در راستای توانمندسازی کشاورزان
 - ایجاد امکانات و زیرساخت‌هایی به منظور جذب گردشگران به منطقه و عرضه مستقیم محصولات تولیدی به آنها
 - افزایش بهره‌وری آب مصرفی در کشاورزی، صنعت و مصارف خانگی
 - ساماندهی فضایی روستا با تأکید بر کشاورزی و دامپروری
 - ورود نهادهای دولتی و برنامه ریزی جهت حذف واسطه‌ها
 - بازنگری نهادهای دولتی در ارائه تسهیلات در راستای یکپارچه سازی اراضی
 - بازنگری قوانین و مقررات جهت جذب سرمایه‌های بخش خصوصی در کشاورزی منطقه
 - ایجاد زیرساخت‌ها و قوانین مورد نیاز جهت یکپارچه‌سازی اراضی
 - قوانین حمایتی خرید تضمینی و با قیمت مناسب محصولات کشاورزان از سوی دولت
- راهبردهای تدافعی (WT):

- برگزاری کلاس‌های آموزشی به منظور تشویق کشاورزان به یکپارچه‌سازی و افزایش توانمندی آنها
- در نظرگیری قوانین تشویقی برای ورود بخش خصوصی
- ترویج تفکر مدیریت ریسک در مردم و بخش‌های مختلف
- حمایت از کشاورزان جهت افزایش تولیدات و به دنبال آن کاهش واردات از مرز به داخل شهرستان
- وضع ممنوعیت‌هایی در راستای جلوگیری از تبدیل زمین‌های کشاورزی به خانه‌های دوم گردشگران
- جلوگیری از نابودی و فرسایش زمین‌های کشاورزی با اجرای طرح‌های آبخیزداری
- فرهنگ‌سازی و ارتقاء آگاهی‌های زیست محیطی

-نمودن محصولات تولیدی با توجه به پتانسیل‌های منطقه و نیازهای مصرف کنندگان با تاکید بر مکانیزاسیون نمودن کشاورزی

-پرهیز از افت سطح آب های زیرزمین با ساماندهی چگونگی بهره برداری کشاورزان از آب های زیرزمینی و احداث چاه‌های متعدد

-ایجاد سدها و بنداب‌هایی در منطقه به منظور پرهیز از هدر رفت منابع آبی

-افزایش بهره‌وری و ایجاد ارزش افزوده در بخش کشاورزی و منابع طبیعی از طریق فرآوری محصولات

-تقویت زیرساخت‌های روستایی برای ایجاد صنایع تکمیلی در روستاها

با جمع‌بندی نتایج حاصل از ماتریس ارزیابی عوامل راهبردی داخلی و خارجی، نتایج تحلیل موقعیت راهبردی منطقه مورد مطالعه در زمینه توسعه پایدار روستایی در شکل (۲) نشان داده شده است.

نتایج حاصل از ماتریس‌های ارزیابی عوامل داخلی و خارجی، در جدول (۶) نشان داد که امتیاز کلی بدست آمده برای عوامل داخلی توسعه پایدار روستایی برابر با ۲/۲۵ و برای عوامل خارجی برابر با ۲/۶۲ می‌باشد.

باتوجه به نتایج، راهبرد استراتژیک روستای مورد مطالعه راهبرد بازنگری می‌باشد. در قالب راهبردهای انطباقی یا بازنگری کوشش بر این خواهد بود تا با ارائه پیشنهادها و راهکارهای ممکن بتوان ضعف‌ها را جبران و از ناتوانی‌ها کاست تا امکان استفاده بهینه از فرصت‌های محیطی فراهم گردد. با در نظر گرفتن ضعف‌ها و فرصت‌های مرتبط با پایداری روستایی، راهبردهای زیر جهت بهبود پایداری آن قابل طرح و بررسی هستند:

- ایجاد صنایع تبدیلی محصولات کشاورزی منطقه با تاکید بر جذب سرمایه‌ها و مشارکت مردم محلی

- در نظرگیری آموزش‌هایی در راستای توانمندسازی کشاورزان

- ایجاد امکانات و زیرساخت‌هایی به منظور جذب گردشگران به منطقه و عرضه مستقیم محصولات تولیدی به آنها

- افزایش بهره‌وری آب مصرفی در کشاورزی، صنعت و مصارف خانگی

- ساماندهی فضایی روستا با تأکید بر کشاورزی و دامپروری

- ورود نهادهای دولتی و برنامه ریزی جهت حذف واسطه‌ها

- بازنگری نهادهای دولتی در ارائه تسهیلات در راستای یکپارچه سازی اراضی

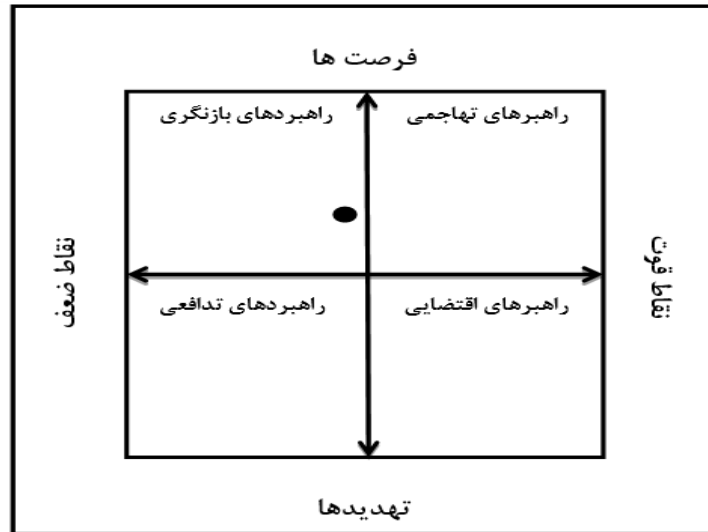
- بازنگری قوانین و مقررات جهت جذب سرمایه‌های بخش خصوصی در کشاورزی منطقه

- ایجاد زیرساخت‌ها و قوانین مورد نیاز جهت یکپارچه‌سازی اراضی

- قوانین حمایتی خرید تضمینی و با قیمت مناسب محصولات کشاورزان از سوی دولت

جدول ۶. امتیازات نهایی به دست آمده برای عوامل داخلی و خارجی

عوامل داخلی		عوامل خارجی	
قوت	ضعف	فرصت	تهدید
۱/۳۳	۰/۹۲	۱/۶۲	۱/۰۰
جمع کل عوامل داخلی	۲/۲۵	جمع کل عوامل خارجی	۲/۶۲

شکل ۲. ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام راهبردی توسعه پایدار در راستای فعالیت‌های کشاورزی در روستای گمند شهرستان هریس (مأخذ: یافته‌های تحقیق)

منابع

امیرنژاد، حمید؛ حسینی یکانی، سیدعلی؛ مجاوریان، سیدمجتبی؛ کشیری کلائی، فاطمه و تسلیمی، مهسا (۱۳۹۹). تعیین راهبردهای توسعه بخش کشاورزی استان مازندران، نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی، دوره ۳۳، شماره ۴، ص ۴۴۵-۴۲۱.

امینی‌نژاد، غلامرضا و زنده‌بودی، یاسر (۱۳۹۷). ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار روستایی در استان بوشهر: مطالعه موردی شهرستان تنگستان. فصلنامه روستا و توسعه، دوره ۲۱، شماره ۴، ص ۲۸-۱.

بدری، سیدعلی؛ رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ سلمانی، محمد و بهمند، داداله (۱۳۹۰). نقش نظام‌های بهره‌برداری زراعی (خانوادگی) در توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: شهرستان قیر و کارزین استان فارس). پژوهش‌های جغرافیای انسانی (پژوهش‌های جغرافیایی)، دوره ۴۳، شماره ۷۶، ص ۳۳-۴۸.

پهلوانی مصیب؛ مرادی، ابراهیم و فرامرزپور، راحله (۱۳۹۳). تدوین و انتخاب استراتژی توسعه کشاورزی پایدار در استان سیستان و بلوچستان بر اساس تحلیل SWOT و ماتریس برنامه‌ریزی کمی QSPM. اولین همایش ملی افق‌های نو در توانمندسازی و توسعه پایدار معماری، عمران، گردشگری، انرژی و محیط شهری و روستایی، دانشگاه همدان. حجتی پور، محمد و کریمی پور، جواد (۱۳۹۹). واکاوی موانع پایداری تولید روستایی در بخش مرکزی شهرستان بشرویه، روستا و توسعه پایدار فضا، دوره ۱، شماره ۴، ص ۱۰۵-۸۷.

خسروی پور، بهمن و بندری، ابوالمحمد (۱۴۰۲). مروری بر نقش حاکمیت دهیاری‌ها در توسعه روستایی، جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۶، شماره ۲، ص ۵۲۸-۵۰۹.

رحمتی پور، علی و معروفی، صفر (۱۳۹۶). برنامه‌ریزی، تدوین و اولویت‌بندی راهبردهای توسعه پایدار منابع آب دشت سنقر با استفاده از مدل تحلیلی سوات و ماتریس QSPM. مجله مهندسی آبیاری و آب، دوره ۸، شماره ۲۹، ص ۸۲-۷۱.

رومیانی، احمد و محمودی، حمیده (۱۳۹۹). تحلیل فضایی زیرساخت‌های توسعه پایدار در روستاهای شهرستان کوهدشت، روستا و توسعه پایدار فضا، دوره ۱، شماره ۱، ص ۳۸-۲۱.

شایان، محسن؛ اسمعیلی، فضل الله و خداداد، مهدی (۱۴۰۱). واکاوی توسعه پایدار روستایی با تأکید بر مشارکت جوامع محلی مورد مطالعه: روستاهای شهرستان زرین دشت، جغرافیا و توسعه، شماره ۶۹، ص ۲۹۵-۲۷۰.

فال سلیمان، محمود و صادقی، حجت (۱۳۹۲). تحلیل قابلیت های بخش کشاورزی استان خراسان جنوبی برای توسعه پایدار با استفاده از مدل SWOT. جغرافیا و توسعه، ص ۱۳۹-۱۵۶.

قنبری، یوسف و باوان پوری، بهیه (۱۴۰۱). ارزیابی تأثیر شاخص‌های کشاورزی بر توسعه روستایی مطالعه موردی: دهستان صحنه، شهرستان صحنه، جغرافیا و توسعه، دوره ۲۰، شماره ۶۹، ص ۷۹-۶۰.

کاظمیه، فاطمه و موسی، آرش (۱۳۹۸). تحلیل توانمندی‌ها و تنگناهای بخش کشاورزی استان آذربایجان شرقی در راستای پایداری، نشریه دانش کشاورزی و تولید پایدار، دوره ۲۹، شماره ۴، ص ۳۰۵-۲۹۴.

کریم زاده، مجید (۱۴۰۰). اولویت‌بندی موانع توسعه کشاورزی در مناطق روستایی شهرستان سراوان، نشریه تعاون و کشاورزی، دوره ۱۰، شماره ۳۷، ص ۱۶۲-۱۳۷.

Doitchinova, J. and Kanchev, I. (2021). Agriculture in the context of rural development: South- Eastern planning region. SHS Web of Conferences 120. 03001 (2021). Business and regional development 2021. University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria.

Efstratios, L., Christos, K., Konstantinos, G. and Konstadinos, M. (2019). The role of agriculture as a development tool for a regional economy, Agricultural Systems, Volume 173, 482-490.

Friday Francis, N. and Kehinde David, A. (2012). The challenges of agriculture and rural development in Africa: the case of Nigeria. International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development, 1(3), 45-61.

Heilig, K, G. (2004). Sustainable Rural Development, geo Journal 61: Printed in the Netherlands, pp: 133-137.

Park, J. R, Stabler, M. J., Jones, P. J., Mortimer, S. R., Tiffin, J. R. and Tranter, R. B. (2008). Evaluating the role of environmental quality in the sustainable rural economic development of England.

Siwei, H., Yanying, Y., Hua, Z., Changhong, M., Tiantian, M. and Rongguang, Sh. (2022). A framework for assessing sustainable agriculture and rural development: A case study of the Beijing-Tianjin-Hebei region, China, Environmental Impact Assessment Review, Volume 97, 106861.

Ugm. (2006). Swot analysis a classic strategic tool brought up-to-date, strategy design and facilitation« resource: nutrition, hospitality, and retailing department texas tech university.

White, B. (2012). Agriculture and the generation problem: rural youth, employment and the future of farming. IDS Bulletin, 43(6), 9-19.